

JOANNA SZERSZUNOWICZ
INSTYTUT FILOLOGII POLSKIEJ
UNIwersytet w Białymstoku
Białystok, Polska
joannaszersz@gmail.com
<https://doi.org/10.17234/9789531755139.27>

DEFINICJA KOGNITYWNA JAKO SKŁADNIK OPISU LEKSYKOGRAFICZNEGO ZWIĄZKÓW FRAZEOLOGICZNYCH Z KOMPONENTEM ANIMALISTYCZNYM

W danej kulturze nazwy wielu zwierząt funkcjonują jako nośniki nie tylko znaczenia, ale i konotacji. Mogą one mieć złożony charakter, zwłaszcza w przypadku nazw przedstawicieli fauny ważnych w określonym etnikum. Potencjał konotacyjny sprawia, że liczne animalizmy są składnikami związków frazeologicznych o różnorodnej motywacji. W wielu z nich znajdujemy odwołania zarówno do cech obiektywnych, jak i symbolicznych, przypisywanych poszczególnym gatunkom przez człowieka. Stałe połączenia wyrazowe z komponentem zwierzęcym stanowią dużą grupę, dlatego zasadne jest tworzenie słowników frazeologizmów animalistycznych. Uwzględnienie definicji kognitywnej w mikrostrukturze takich opracowań leksykograficznych pozwala na przekazanie użytkownikowi podstawowych informacji o językowo-kulturowym obrazie danego zwierzęcia. Włączenie omawianego elementu do artykułu hasłowego umożliwia przekazanie informacji istotnych z kulturowego punktu widzenia, a niemieszczących się w opisie danej nazwy w słownikach ogólnych, wśród których wiele zawiera jedynie definicję encyklopedyczną poszczególnych nazw faunicznych.

Słowa kluczowe: *definicja kognitywna, frazeologizm, komponent animalistyczny, leksykografia*

1. Animalizmy w ujęciu językowo-kulturowym

Od stuleci zwierzęta zawsze zajmowały znaczące miejsce w świecie człowieka – zarówno dzikie, jak i udomowione były i są nadal obecne w kulturze, co znalazło odzwierciedlenie w języku. Zapisano w nim niektóre obserwacje dotyczące zachowań poszczególnych przedstawicieli fauny oraz elementy symboliki przypisanej im w danym etnikum. Liczne nazwy zwierząt, określane jako animalizmy, zooleksemy lub faunizmy, wykształciły znaczenia metaforyczne: nazwy zwierząt wykorzystywane są do opisywania człowieka (Maliszewski 2003, 2004; Skuza-Białousz 2005; Szerszunowicz 2006a). Ponadto wiele nazw zwierząt stanowi składnik różnorodnych stałych połączeń wyrazowych, na przykład frazeologizmów (Vidović Bolt 2011; Szerszunowicz 2011a) i przysłów (Krikmann 2009).

Z metodologicznego punktu widzenia analizom leksyki i frazeologii animalistycznej sprzyja rozwój kognitywizmu i koncepcji językowo-kulturowego obrazu świata. Powstało wiele prac poświęconych portretom zwierząt w poszczególnych językach. Przykładowo, w artykułach zamieszczonych w monografiach zbiorowych i czasopi-

smach przedstawiono następujące obrazy zwierząt w polszczyźnie: kota (Anusiewicz 1990), konia (Anusiewicz 1992), psa (Mosiołek-Kłosińska 1992), węża (Peisert 1991), świni (Peisert 2003). Na uwagę zasługuje również książka Macieja Raka (2007) poświęcona zwierzętom we frazeologii gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza.

Warto odnotować, że wśród opracowań poświęconych faunizmom ważne miejsce zajmują językowo-kulturowe obrazy zwierząt w ujęciu kontrastywnym, na przykład obrazy: kota w języku polskim i francuskim (Mosiołek 1993), konia w języku polskim i francuskim (Mosiołek-Kłosińska 1998), osła w języku chorwackim i polskim (Vidović Bolt, Szerszunowicz 2014), ryb w języku polskim i włoskim (Szerszunowicz 2005a), sowy w języku polskim, angielskim, niemieckim i włoskim (Szerszunowicz 2003), lisa w języku polskim, angielskim i włoskim (Szerszunowicz 2004), samic niektórych zwierząt w języku polskim i francuskim (Mosiołek-Kłosińska 1994). Alicja Nowakowska (1991) zestawia natomiast obrazy świata zwierząt we frazeologii polskiej i francuskiej.

Autorzy niektórych prac analizują wybrane grupy jednostek, na przykład porównania z nazwami zwierząt (Rakusan 2000; Mrhačová 2001; Nowakowska 2003), bliźny z komponentem animalistycznym (Ribarova, Vidović Bolt 2005; Vidović Bolt 2005; Koziara 2002). W ujęciu porównawczym bada się komponenty animalistyczne i ich potencjał frazeotwórczy, np. metaforykę faunizmów we frazeologii (Pisarewska 2002; Vidović Bolt 2007a), składnika *niedźwiedź* w związkach frazeologicznych (Szerszunowicz 2005b). Do ważnych prac należy zaliczyć również analizy konceptualne frazeologizmów animalistycznych (Vidović Bolt 2011; Szerszunowicz 2011a; Spagińska-Pruszk 2003).

2. Definicje nazw zwierząt w opracowaniach leksykograficznych

Każdy słownik ogólny zawiera wiele nazw, wśród których ważną grupę stanowią jednostki nominujące zwierzęta oraz ich definicje. Analiza objaśnień znaczeń nazw zwierząt w *Słowniku języka polskiego* (SJP) pod redakcją Witolda Doroszewskiego prowadzi do wniosku, że mają one encyklopedyczny charakter. Już ponad trzydzieści lat temu Jerzy Bartmiński (1984: 9), zwrócił uwagę na fakt, że definicje w tym słowniku odpowiadają wiedzy naukowej i są pisane językiem specjalistycznym. Podobne stanowisko reprezentował Maciej Grochowski (1982), który wskazał na konieczność tworzenia definicji o charakterze językowym (por. Burkhanov 1998: 40–41), a nie encyklopedycznym.

Definicje słownikowe podawały informacje dotyczące naukowego obrazu danego zwierzęcia, trudne w odbiorze dla potencjalnego użytkownika słownika, nie obejmowały one natomiast elementów wiedzy potocznej. Przykładowo, w przywołanym *Słowniku języka polskiego* (SJP, 8: 1363) wyraz *świnia* zdefiniowano w następujący sposób:

świnia *Sus*, zwierzę z rodziny o tej samej nazwie (*Suidae*), parzystokopytne, nieprzeżuwające, wszystkożerne, o ciele pokrytym twardą szczecina, głowie stożkowatej, pysku wydłużonym, zakończonym ryjem, występuje na całym świecie z wyjątkiem Australii; zwykle o świni domowej (hodowlanej).

Definicja ta jest bardzo szczegółowa i zawiera informacje zoologiczne, stosunkowo mało istotne z punktu widzenia codziennej komunikacji. Jak zauważa Wojciech Chlebda (2007: 23), „encyklopedyczna orientacja słowników językowych przyniosła długi szereg definicji ułomnych”. Cechował je nadmierny scjentyzm i niewielki udział lub wręcz brak wiedzy potocznej o danym gatunku.

Porównanie powyżej przytoczonego objaśnienia z definicjami nazw zwierząt w późniejszych opracowaniach leksykograficznych, na przykład w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* pod redakcją Stanisława Dubisza (USJP), skłania do stwierdzenia, że można mówić o ewolucji definicji słownikowej. Na fakt ten zwraca również uwagę Irena Szczepankowska (2011: 21), która podkreśla, że:

Istotne przewartościowania opisu semantycznego i klasycznego modelu definicji dokonują się od niedawna pod wpływem ujęć związanych z rozwojem semantyki kognitywnej. Mają one na celu rekonstrukcję pojęć składających się na językowy obraz świata danej społeczności, tj. podmiotową, kulturowo uwarunkowaną jej interpretację.

W leksykografii – na co zwracał uwagę Jerzy Bartmiński (1984) – nie ma sztywnej granicy między dwoma rodzajami wiedzy, tj. językowej i pozajęzykowej. W przekazaniu elementów należących do tych dwóch przenikających się zasobów informacji pomocna jest definicja kognitywna, która według J. Bartmińskiego (1988: 169):

za cel główny przyjmuje zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem, tj. ze sposobu utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i użycie języka wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania.

Wykorzystanie koncepcji definicji kognitywnej – a przynajmniej jej elementów – obserwujemy w nowszych opracowaniach leksykograficznych. Przykładowo, podana poniżej definicja nazwy świnia pochodząca z *Uniwersalnego słownika języka polskiego* znacznie różni się od tej zamieszczonej w *Słowniku języka polskiego* (USJP, 3: 1608), która brzmi następująco:

Sus (domestica), zwierzę domowe o skórze pokrytej szczecina, dużej głowie i pysku tworzącym ryj, wydające charakterystyczne odgłosy, np. pochrząkiwania lub kwik; hoduje się je dla mięsa, tłuszczu i skór; świnia domowa”.

Widać wyraźnie jak zwiększył się komponent wiedzy potocznej dotyczącej definiowanego gatunku, a zmniejszył się udział informacji o charakterze encyklopedycznym. Podobnie jest w przypadku *Innego słownika języka polskiego* (ISJP, 2: 798), który podaje, że:

Świnia to zwierzę o różowej, rzadziej czarnej, skórze pokrytej szczecina, o dużej głowie, małych oczach i pysku tworzącym długi ryj. Świnie hoduje się dla mięsa, tłuszczu i skór.

Omawiane przekształcenia definicji faunizmów wykazują pewne podobieństwo do objaśnień znaczeń nazw zwierząt, które znajdujemy w opracowaniu *Collins COBUILD English Guides 7: Metaphor* (CEG7: 44):

A pig is a pink or black animal with short legs and not much hair on its skin. Pigs are often kept on farms for their meat. Pigs are thought to be dirty, greedy, and smelly.

[Dośł. Świnia jest różowym lub czarnym zwierzęciem z krótkimi nogami i małą ilością szczeciny na skórze. W gospodarstwach świnie są często hodowane na mięso. Uważa się, że świnie są brudne, zachłanne i mają brzydki zapach.] (tłum. J. Sz.)

Cytowane opracowanie poświęcone jest metaforom konwencjonalnym, które występują w języku angielskim. Definicje zebrane w cytowanym opracowaniu zawierają elementy wiedzy potocznej, a więc przekazują elementy ważne z punktu widzenia komunikacji językowej. Ostatnia część przytoczonej definicji zawiera obiegowe poglądy na temat świń, nieuzasadnione z naukowego punktu widzenia (por. Peisert 2003).

Jak podkreśla Piotr Żmigrodzki (2010: 39), postulaty przedstawione przez Jerzego Bartmińskiego w 1984 roku zajmują ważne miejsce wśród zagadnień podejmowanych w dyskusjach naukowych dotyczących leksykografii. Warto podkreślić, że szczególne znaczenie mają one w przypadku nazw zwierząt: w ich przypadku elementy wiedzy potocznej powinny być włączane do definicji, ponieważ są to nazwy wymagające podania informacji językowo-kulturowych.

3. Definicja kognitywna w słowniku

Nasuwa się więc pytanie, jak powinna być zbudowana definicja animalizmu, aby pozwoliła użytkownikowi języka na zapoznanie się z potrzebną mu wiedzą dotyczącą danego zwierzęcia. Innymi słowy, warto zastanowić się, jaki sposób opisu faunizmów będzie optymalny, czyli w największym stopniu zaspokoi potrzeby osoby korzystającej ze słownika. Z powodu kulturowych uwarunkowań nazw zwierząt warto rozważyć, czy nie powinien to być model deskrypcji, o którym mówi I. Szczepankowska (2011: 21), a mianowicie

model opisu znaczenia jednostek językowych adaptujący główne założenia semantyki kognitywnej, koncepcji językowego obrazu świata oraz teorii psychologicznych, które dowodzą prawdziwości tzw. kategoryzacji przez prototyp organizującej wiedzę potoczną, zakodowaną w znaczeniach symboli językowych.

Taki opis pozwala na przekazanie informacji z dwóch planów, tj. realnego i kulturowego, czyli cech obiektywnych, konotacji wartościujących i rozmaitych informacji kulturowych, których nośnikiem jest definiowana nazwa zwierzęcia. Jego zastosowanie umożliwia więc wykroczenie poza tradycyjny model definicji.

Według pierwotnych założeń definicja kognitywna miała być rozszerzeniem definicji klasycznej. Obejmować miała znaczenie denotacyjne oraz znaczenie konotacyjne. Przykładowo, P. Żmigrodzki (2003: 92) podaje następującą definicję kognitywną nazwy *świnia*, która obejmuje zarówno składniki desygnacyjne, jak i konotacyjne, które zostały zebrane w poniższym zestawieniu (Tabela 1).

Świnia	
Składniki desygnacyjne	‘zwierzę hodowlane, przeznaczone na mięso i tłuszcz, które chrząka i kwiczy’
Składniki konotacyjne	[Skóra świni jest różowa] [Skóra świni pokryta jest jasną szczecina] [Świnia jest brudna] [Świnia jest bezmyślna głupia] [Świnia żre dużo i/lub łapczywie i/lub niechlujnie] [Świnia żre małowartościowe odpadki]

Tabela 1. Definicja kognitywna nazwy *świnia*

Należy podkreślić, że z punktu widzenia frazeologii cechy konotacyjne są bardzo ważne. To właśnie one motywują wiele związków frazeologicznych. Ponadto są one istotne w procesie komunikacji językowej.

Rozwój teorii kognitywnych przyczynił się do rozwoju definicji kognitywnych. Obecnie powstają obszerne obrazy pojęć, znacznie różniące się od tradycyjnych definicji słownikowych (por. *Słownik ludowych stereotypów językowych*). Należy również zaznaczyć, że więcej uwagi poświęca się miejscu elementów kulturowych w leksykografii (Rodger 2006). Podkreśla się tym samym znaczenie komponentu kulturowego w strukturze słownika (Szerszunowicz 2011b).

Ponadto coraz częściej zwraca się uwagę na fakt, że słownik może mieć charakter hybrydyczny (Żmigrodzki 2010: 39; Szerszunowicz 2011b), co w praktyce oznacza tworzenie opracowań łączących rozmaite elementy opisu, z założenia niemieszczące się w prototypowym słowniku. Przykładami omawianych składników hasła są fragmenty tekstów kultury, w których pojawia się dany frazeologizm, czy też rozmaite materiały wizualne (zdjęcia, żarty rysunkowe, memy), w których wykorzystano dane połączenie wyrazowe lub jego modyfikacje.

Warto dodać, że wykorzystanie nowych technologii, zwłaszcza tworzenie słowników *on-line*, pozwala na wzbogacenie zawartości słowników. Należy podkreślić, że mogą one być uzupełniane w zależności od potrzeb, co jest ich istotną zaletą. Możliwe jest również podanie większej liczby przykładów, a więc – w konsekwencji – pokazanie

rozmaitych użyć danej jednostki. Ponadto w przypadku tego typu słowników możliwe jest wzbogacenie definicji faunizmów o ilustracje przedstawiające dane zwierzęta i nagranie ich odgłosów lub o krótkie filmy ilustrujące ich zachowanie. Wymienione elementy mają charakter fakultatywny, ale z pewnością zwiększą atrakcyjność przygotowywanego opracowania leksykograficznego.

4. Słowniki frazeologizmów animalistycznych

Tworzenie słowników stałych połączeń wyrazowych ma długą tradycję. Powstają opracowania leksykograficzne o różnym przeznaczeniu, zawartości oraz strukturze. Pierwszym problemem, z którym musi się zmierzyć leksykograf opracowujący słownik frazeologiczny, jest przyjęcie kryteriów uznawania połączenia wyrazowego za frazeologizm (por. Chlebda 2007a: 17–19). W niniejszym artykule przyjmuje się za Sabine Fiedler (2007: 28), że związek frazeologiczny to wielowyzrazowa jednostka, którą charakteryzuje stałość semantyczna i składniowa i w dużym stopniu idiomatyczność. Badaczka zalicza do jednostek frazeologicznych zarówno połączenia pełniące funkcje wyrazów, jak i konstrukty zdaniowe.

W wielu słownikach zebrano możliwie duży zasób stałych połączeń wyrazowych danego języka. Warto jednak odnotować istnienie słowników, w których zebrano jednostki należące jedynie do danego rodzaju połączeń wyrazowych. Powstają na przykład słowniki porównań frazeologicznych (SP) czy też interesujące nas słowniki frazeologizmów z komponentem faunicznym.

Pierwszym z omawianych słowników jest opracowanie zatytułowane *Zvířata v české a polské frazeologii i idiomatice. Česko-polský a polsko-český slovník*, którego autorkami są Eva Mrhačová i Renáta Ponczová. Omawiane opracowanie, opublikowane w 2003 roku, to czesko-polski i polsko-czeski słownik jednostek frazeologicznych, które mają w swoim składzie komponent animalistyczny i jego derywaty. Mikrostruktura ma następującą postać: faunizm (wyraz hasłowy) w języku wyjściowym, odpowiednik w języku docelowym, fakultatywnie kwalifikator, idiom w języku wyjściowym, odpowiednik frazeologiczny / niefrazeologiczny w języku docelowym, fakultatywnie przykłady. Jeśli w związku wystąpił derywat, jest on traktowany jak drugi wyraz hasłowy w obrębie danego artykułu. Animalizmy hasłowe są tłumaczone na język docelowy, na przykład: MRAVENEK mrówka, MRAVENEČEK mróweczka, MRAVENČÍ mrówczy (ZČPFI: 94); ŠLIMAK slimák, hlemýžď, šnek; ŠLIMACZY hlemýžďí (ZČPFI: 243).

Autorką drugiego interesującego nas słownika, opublikowanego w 2011 roku, jest Paola C. Falcão Pastore. Jej słownik *Dicionário inglês-português de expressões idiomáticas com nomes de Animais* (DIP). Zawiera 400 jednostek angielskich i ich portugalskie odpowiedniki. Słownik ma porządek alfabetyczny. Struktura artykułu hasłowego składa się z następujących elementów: idiom angielski, objaśnienie znaczenia i / lub odpowiednik frazeologiczny, przykład w języku angielskim i przykład użycia portugalskiego odpowiednika. Podobnie jak w poprzednim opracowaniu komponent fauniczny jest tłumaczony na język docelowy, w tym wypadku portugalski, na przykład: *Calf* – Bezerro (DIP: 43), *Fish* – Peixe (DIP: 77), *Sheep* – Ovelha (DIP: 137).

Trzeci słownik, *Colidioms* (CI), tworzony przez Elenę Berthemet, jest opracowaniem, które będzie docelowo dostępne on-line. Warto podkreślić, że jest to czterojęzyczny słownik frazeologizmów faunicznych. Zebrane jednostki pochodzą z czterech języków, mianowicie z angielskiego, francuskiego, niemieckiego i rosyjskiego. Słownik wykorzystuje dwie makrostruktury: semazjologiczną i onomazjologiczną. Mikrostrukturę tworzą takie elementy jak: język, kategoria, kwalifikator, obszary funkcjonowania, objaśnienie znaczenia, etymologia, etymologia ludowa, warianty leksykalne i gramatyczne, quasi-synonimy i antonimy, przykłady, ilustracje. Komponenty fauniczne nie są tłumaczone na języki docelowe.

Warto dodać, że niektóre opracowania o charakterze teoretycznym również zawierają uporządkowane w różny sposób wykazy jednostek. Na szczególną uwagę zasługuje część słownikowa książki Ivany Vidović Bolt pod tytułem *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I.* (2011), która obejmuje dwie części. Autorka opracowała słownik chorwackich frazeologizmów z nazwami zwierząt domowych, który ma budowę gniazdową: podane są nazwy animalistyczne, a pod nimi zamieszczone zostały zawierające je jednostki wraz z objaśnieniami znaczeń. Drugi z zamieszczonych w omawianej książce słowników to zbiór frazeologizmów z nazwami zwierząt domowych występujących w języku polskim.

Ponadto niektóre opracowania poświęcone tematyce frazeologii faunicznej zawierają wykazy stałych połączeń wyrazowych z nazwami zwierząt. Przykładowo, opracowanie Joanny Szerszunowicz (2011) zawiera alfabetyczny wykaz polskich, angielskich i włoskich jednostek z nazwami zwierząt. Również Maciej Rak umieścił w swoim artykule indeks animalistycznych związków frazeologicznych i przysłów gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza (2007). Omawiane opracowania, po uzupełnieniu, mogą być wykorzystane w praktyce leksykograficznej.

Na zakończenie warto zauważyć, że żaden z trzech omawianych słowników nie podaje objaśnień wyrazów hasłowych, co oznacza, że ich użytkownik nie ma podanych informacji dotyczących komponentów animalistycznych zebranych frazeologizmów. Ta uwaga dotyczy również pozostałych wykazów i zestawień. Niezamieszczenie definicji komponentów jądrowych związku frazeologicznego jest zgodne z ogólnie przyjętą praktyką (por. WSFJP), jednak w przypadku słowników frazeologizmów faunicznych warto rozważyć uwzględnienie definicji kognitywnej w opisie zebranych jednostek.

5. Definicja nazwy zwierzęcia w słowniku frazeologizmów faunicznych

W wymienionych wyżej słownikach frazeologizmów faunicznych przyjęto uporządkowanie gniazdowe, w którym wyrazem hasłowym jest nazwa zwierzęcia. Jak już wcześniej wspomniano, liczne faunizmy mają znaczenia figuratywne i są silnie osadzone w kontekście kulturowym. Nasuwa się więc pytanie, czy – analizując artykuł z punktu widzenia użytkownika takiego opracowania – zamiast podania jedynie nazwy zwierzęcia nie byłoby korzystniej podać definicję kognitywną danego faunizmu.

Kolejna wąpliwość dotyczy konieczności eksplikowania komponentu faunicznego, tj. należy ustalić, czy w ogóle nazwa zwierzęcia powinna być objaśniona. Animalizmy mają często duże znaczenie ekokulturowe w określonym etnikum, a więc ich konotacje mogą mieć złożony charakter. Opis znaczenia danej nazwy mógłby zawierać zarówno cechy obiektywne, jak i symboliczne (Pamies-Bertrán 2011), przypisywane poszczególnym gatunkom przez człowieka. Ponadto należy podkreślić, że wiele tradycyjnych jednostek obrazowych z nazwami zwierząt i roślin należy do grupy związków, które stają się połączeniami o charakterze recesywnym (Pajdzińska 2013: 150).

Fakt ten potwierdziło badanie przeprowadzone przez Elizę Tarary, która poprosiła uczniów szkół podstawowych o uzupełnienie brakujących komponentów faunicznych w podanych im związkach wyrazowych. Zadanie to sprawiło respondentom wiele trudności, co „dowodzi (...) słabego zakorzenienia struktur wybranych struktur zoonimicznych w świadomości uczniów czy wręcz nieistnienia ich, nawet w sposób bierny w zasobie frazeologicznym” (Tarary 2007: 396). Wyniki badania skłaniają do wniosku, że podanie definicji kognitywnych faunizmów może być korzystne poznawczo dla użytkowników proponowanego słownika.

Po drugie, konieczne jest ustalenie, jak należy potraktować fauniczne komponenty jądrowe w dwóch kontekstach, mianowicie w słowniku jednojęzycznym i w słowniku dwu- lub wielojęzycznym. W przypadku słownika jednojęzycznego można założyć, że podanie definicji kognitywnej pozwoli na lepsze posługiwanie się danym faunizmem zarówno w związku, jak i poza nim. Włączenie definicji animalizmu do artykułu hasłowego słownika frazeologicznego ma szczególne znaczenie w dwóch przypadkach, mianowicie jeśli nazwa ma duże znaczenie ekokulturowe (np. *koń*, *orzeł*) oraz jeśli jest ona mało znana użytkownikom danego języka (np. *piskorz*, *raróg*).

Słownik dwujęzyczny również jest opracowaniem, w którym warto zdefiniować komponenty jądrowe. Podanie definicji kognitywnych pozwala na ukazanie podobieństw i różnic w językowo-kulturowych obrazach danego faunizmu w zestawianych językach. Uwzględnienie ich w artykule hasłowym zwraca uwagę uczących się danego języka na brak pełnej symetrii (Vidović Bolt 2007b). Przykładowo, Antonio Pamies (2007) omawia różnice w funkcjonowaniu różnojęzycznych ekwiwalentów nazwy *sowa*, wskazując na możliwości wykorzystania badań teoretycznych w praktyce leksykograficznej.

Przyjmując założenie, że definiowanie komponentów stanowi praktykę korzystną dla użytkownika opracowania leksykograficznego, należy zastanowić się nad postacią takiej definicji. Analiza definicji nazw zwierząt zamieszczonych w słownikach ogólnych pozwala stwierdzić, że w wielu przypadkach podanie definicji encyklopedycznej nie będzie dobrym rozwiązaniem. Tego rodzaju definicje nie eksponują cech ważnych w perspektywie językowo-kulturowej, a więc nie przekazują tych elementów wiedzy, które są ważne w procesie komunikacji.

Definicja kognitywna, obejmująca wiedzy potocznej dotyczącej poszczególnych zwierząt, zarówno zwerbalizowaną w postaci stałych połączeń wyrazowych, jak również tych, które nie należą do zasobu frazeologizmów i innych stałych połączeń wyrazowych, wydaje się być lepszym rozwiązaniem. W przypadku faunizmów cennym uzupełnieniem będą ilustracje, które przedstawiają definiowane zwierzę.

Kolejne dwa pytania, na które należy odpowiedzieć, zanim można będzie przystąpić do opracowywania definicji brzmią: Które elementy powinna ona obejmować? Oraz jak ustalić składniki definicji? Aby móc na nie odpowiedzieć, konieczne jest przeprowadzenie badań. Wstępem do nich powinna być analiza różnorodnych materiałów oraz przeprowadzenie badań ankietowych, po których można będzie przystąpić do badań o charakterze jakościowym. Cenną pomocą mogą się okazać wyniki badań przedstawione w artykułach poświęconych tematyce nazw rozmaitych zwierząt, ponieważ można tam znaleźć wiele przydatnych informacji, które mogą być przydatne w opracowywaniu objaśnień znaczeń faunizmów. Nadają się one zarówno do wykorzystania w samych definicjach, jak i do konstruowania narzędzi badawczych takich jak na przykład kwestionariusze.

6. Propozycja artykułu hasłowego słownika frazeologizmów faunicznych zawierającego definicję kognitywną

Głównym założeniem, które przyjmują autorzy i redaktorzy każdego słownika frazeologizmów faunicznych, jest zebranie i opracowanie stałych połączeń wyrazowych mających w swoim składzie nazwę zwierzęcia. Ograniczenie materiału językowego do frazeologii animalistycznej umożliwi poszerzenie artykułów hasłowych w stosunku do tych, które są zamieszczane w słownikach frazeologii ogólnej.

Konieczne jest jednak – tak jak przy tworzeniu każdego opracowania leksykograficznego – przyjęcie pewnych rozwiązań dotyczących sposobu uporządkowania jednostek i postaci artykułu hasłowego. Poniżej zostanie zaprezentowana propozycja opisu leksykograficznego frazeologizmów faunicznych ze szczególnym uwzględnieniem dodatkowego komponentu artykułu hasłowego, tj. definicji kognitywnej nazwy zwierzęcia, która jest składnikiem związków frazeologicznych.

Uwzględniając postulat zamieszczania definicji kognitywnej w opracowaniu leksykograficznym zawierającym frazeologizmy fauniczne, można przyjąć, że najkorzystniej będzie, jeśli słownik jednojęzyczny będzie miał makrostrukturę gniazdową. W opracowaniu tym stałe połączenia wyrazowe ze składnikiem animalistycznym będą podane w porządku alfabetycznym pod wyrazem-hasłem. Po nazwie zwierzęcia można podać definicję o charakterze kognitywnym. Proponowany schemat opisu uwzględniający objaśnienie znaczenia faunizmu-komponentu stałych połączeń wyrazowych został przedstawiony poniżej (Tabela 2).

Słownik jednojęzyczny
Termin
Definicja
Związek frazeologiczny
Kwalifikator
Znaczenie
Wariant(y)
Przykład
Informacje dodatkowe

Tabela 2. Propozycja mikrostruktury jednojęzycznego słownika frazeologizmów faunicznych

Zgodnie z przyjętymi założeniami, mieszczącymi się w nurcie językoznawstwa kognitywnego, definicja nazwy danego zwierzęcia będąca komponentem artykułu hasłowego powinna uwzględniać te elementy wiedzy potocznej, które pozwolą użytkownikowi słownika na uzyskanie wiedzy przydatnej w komunikacji językowej. Mogą one występować w połączeniu z elementami wiedzy encyklopedycznej. W przypadku gatunków zwierząt znanych większości użytkowników danego języka wymienienie składników obrazu danego zwierzęcia ułatwia interpretację znaczenia związków frazeologicznych.

Przykładowo, podanie informacji o cechach przypisywanych sarnie pozwoli na właściwą interpretację rzadziej używanych związków frazeologicznych odwołujących się do stereotypowego wyobrażenia tego zwierzęcia. Połączenia te zebrane są w poniższej tabeli (Tabela 3), której zawartość ograniczono do definicji danej nazwy, związków frazeologicznych, których jest składnikiem, oraz ich znaczeń.

SARNA ssak o smukłym ciele, wysokich nogach, dużych oczach, sierści rudawej w lecie, brunatnoszarej w zimie, z białą plamą na pośladkach, żyjący w małych stadach w lasach Europy oraz znacznej części Azji, płochliwy, zwinny i szybki   biec jak sarna – biec szybko oczny sarny / sarnie oczny – duże, ciemne oczny płochliwy jak sarna – bardzo płochliwy skakać jak sarna – skakać zwinnie szybki jak sarna – bardzo szybki zwinny jak sarna [kozica] – bardzo zwinny   SARNI należący do sarny; charakterystyczny dla sarny sarnie oczny / oczny sarny – duże, ciemne oczny

Tabela 3. Propozycja artykułu zawierającego frazeologizmy z hasłem *sarna*

Uwzględnienie stereotypowego wizerunku sarny w połączeniu z jednostkami motywowanymi tymże obrazem tworzy miniportret tego zwierzęcia zawarty w języku polskim. Docelowo w artykule hasłowym powinny znaleźć się również pozostałe proponowane elementy, takie jak między innymi przykłady użyć frazeologizmów, kwalifikatory itp.

Ponadto można założyć, że uwzględnienie informacji językowo-kulturowych ułatwi zrozumienie motywacji danego związku frazeologicznego. Przykładowo, zwrot *stanąć okoniem* powstał na podstawie obserwacji dotyczącej posiadania przez okonia ostrych płetw (WKS: 214), które utrudniają innym rybom połknięcie go – okoń połknięty przez inną rybę może naprężyć płetwy i utkwic jej w przetyku. Definicja taka zawierałaby również elementy wiedzy encyklopedycznej. Propozycja artykułu realizująca niniejsze założenia przedstawiona jest poniżej (Tabela 4).

OKOŃ drapieżna ryba mająca ostre płetwy o różnym ubarwieniu, od żółtego do zielonego, z poprzecznymi ciemnymi smugami na bokach, żyjąca w wodach środkowej i wschodniej Europy oraz w zlewiskach mórz arktycznych

stanąć okoniem – uparcie się czemuś przeciwstawiać, sprzeciwiać

Tabela 4. Propozycja artykułu hasłowego frazeologizmu *stanąć okoniem*

Warto podkreślić, że włączenie omawianych definicji do artykułów hasłowych słownika jednojęzycznego ma znaczenie poznawcze i wspomaga kształcenie kompetencji metaforycznej użytkowników danego języka.

Taki zabieg pozwala na wskazanie wpływów szeroko rozumianej kultury na język. Przykładowo, nazwa *lis* jest komponentem wielu związków frazeologicznych w języku polskim i innych językach europejskich (Szerszunowicz 2003). W znaczeniu metaforycznym omawianej nazwy oraz w stałych połączeniach językowych można odnaleźć nie tylko efekty obserwacji prowadzonej przez człowieka (Szerszunowicz 2011c: 121–122), ale i wpływ rozmaitych tekstów, zwłaszcza bajek, których bohaterami są zwierzęta.

Pogląd, że *lis* jest przebiegły, fałszywy i ostrożny, odzwierciedlony został w figuratywnym znaczeniu tego zooleksemu oraz tworzonych przez niego stałych połączeniach wyrazowych uwzględniających także jego derywaty: *lisi* i *lisek*: *lis chytry/szczwany lis*, *chytry/przebiegły jak lis*, *farbowany lis*, *lisem podszyty*, *poznać się na farbowanych lisach*, *stary lis*, *lisi chód*, *lisi krok*, *lisia chytrość*, *lisia ostrożność*, *lisia skóra*, *lisie spojrzenie*, *lisie wykrety*, *lisie zamiary*, *lisek chytrusek*, *chytry lisek*. Powyższe zestawienie pokazuje, jak wiele związków motywowanych stereotypowym wyobrażeniem *lisa* funkcjonuje w polszczyźnie. Te cechy *lisa*, które motywowały powstanie idiomów, powinny również zostać uwzględnione w definicji słownikowej, która poprzedzi frazeologizmy. Propozycja przedstawiona jest poniżej (Tabela 5).

LIS drapieżne zwierzę o wydłużonym tułowiu i krótkich łapach, ma wąski pysk i trójkątne uszy oraz puszysty, długi ogon, jego sierść jest ruda; potrafi się cicho skradać; uważa się, że *lis* jest chytry, przebiegły, fałszywy i ostrożny

Tabela 5. Propozycja definicji nazwy *lis*

Zawarcie w drugiej części definicji informacji językowo-kulturowych jest o tyle ważne, że nie stosuje ich żaden inny słownik ogólny (np. USJP) czy też słowniki frazeologiczne (np. WSFJP). Można je znaleźć jedynie w leksykonach kultury i innych podobnych im opracowaniach.

Warto wspomnieć również o animalizmach, które są nazwami zwierząt ważnych w danej kulturze. Znaczenie kulturowe danego gatunku powinno być wówczas wyeksponowane w definicji danej nazwy. Przykładowo, w kulturze polskiej jednym z bar-

dziej znaczących ptaków jest bocian (Lewandowski, Radkiewicz 1991; Góra 1995). Wojciech Chlebda (2007b: 28) podkreśla, że bocian jest jednym z symboli polskości. Ponadto bocianom przypisuje się zdolność przynoszenia dzieci. Te elementy powinny znaleźć się w definicji, której propozycję przedstawiono poniżej (Tabela 6).

BOCIAN duży czarno-biały ptak o długich czerwonych nogach i długim czerwonym dziobie, zamieszkujący okolice podmokłe i bagna, na zimę odlatuje do ciepłych krajów, buduje gniazda na dachach domów i słupach, według ludowych wierzeń bocian przynosi dzieci

Tabela 6. Propozycja definicji nazwy *bocian* w jednojęzycznym słowniku frazeologizmów faunicznych

Powyższy opis językowo-kulturowy, który oczywiście stosuje uproszczenia konieczne w opracowaniu frazeograficznym, odpowiada potocznemu wizerunkowi bociana. Przekazuje on te elementy wiedzy, które są istotne z perspektywy znajomości frazeologii oraz szeroko rozumianego kontekstu kulturowego.

Dotychczasowe rozważania dotyczyły leksykografii jednojęzycznej. Należy podkreślić, że korzyści płynące z włączenia definicji kognitywnej do opracowań dwujęzycznych nie są wcale mniejsze. W perspektywie dwujęzycznej podanie takiej definicji pozwala osobie z innego kręgu kulturowego na uświadomienie sobie różnic istniejących między znaczeniem i użyciem danej nazwy. Jak zauważa W. Chlebda (2007b: 31), polski wyraz *bocian* i jego rosyjski odpowiednik *АИСТ* są ekwiwalentne tylko na poziomie znaczeń podstawowych, a nie korespondują ze sobą w sferze konotacyjnej.

Z tego powodu uwzględnienie definicji kognitywnej w strukturze dwu- i wielojęzycznych słowników frazeologii faunicznej zasługuje na szczególną uwagę. Podobnie jak w przypadku słowników jednojęzycznych definicja ta podawana byłaby przed zawierającymi daną nazwę frazeologizmami wymienionymi w porządku alfabetycznym. Postać artykułu hasłowego realizującego to założenie przedstawiono w tabeli (Tabela 7), zestawiającej nazwę w języku wyjściowym (L1) i języku docelowym (L2).

Słownik dwujęzyczny	
Faunizm w L1	Odpowiednik faunizmu w L2
Definicja w L1	Definicja w L2
Związek frazeologiczny w L1	Odpowiednik frazeologiczny lub niefrazeologiczny w L2
Kwalifikator	Kwalifikator
Wariant(y)	Wariant(y)
Przykład	Przykład
Informacje dodatkowe	Informacje dodatkowe

Tabela 7. Propozycja mikrostruktury dwujęzycznego słownika frazeologizmów faunicznych

Definicja danego faunizmu w słowniku dwujęzycznym powinna więc eksponować różnice w elementach naiwnego obrazu świata pomiędzy zestawianymi językami. Jest to bardzo istotne ze względu na transfer z języka ojczystego: osoby uczące się języka obcego wykazują tendencję do przypisywania nazwom zwierząt tych samych znaczeń metaforycznych, co w języku ojczystym (por. Nesi 1995).

W ramach przykładu można wskazać na różnice występujące w sposobie postrzegania jaszczurki w trzech kulturach: polskiej, angielskiej i włoskiej, co znajduje odzwierciedlenie w poszczególnych językach. W języku polskim nazwa *jaszczurka* i jej derywat *jaszczurczy* są nośnikami negatywnych konotacji, których nie mają ich angielskie odpowiedniki, tj. *lizard* i *lizard's / lizard*. Na płaszczyźnie asocjacyjnej za ekwiwalenty polskich słów *jaszczurka* i *jaszczurczy* można uznać angielskie wyrazy *reptile* i *reptilian* (WSPA: 325). Z kolei w leksyce włoskiej w metaforycznym znaczeniu nazwy *lucertola* znalazła odzwierciedlenie obserwacja dotyczące upodobania jaszczurek do wygrzewania się na słońcu (por. Kowalski 2011: 21).

Analiza kontrastywna pozwala stwierdzić, że w perspektywie dwujęzycznej – czy to polsko-angielskiej, czy to polsko-włoskiej – leksem *jaszczurka* wymaga opisu uwzględniającego konotacje semantyczne. Jest to korzystne z tego powodu, że znajomość asocjacji ułatwia obcokrajowcom przyswojenie stałych połączeń wyrazowych. Propozycje definicji omawianej nazwy przedstawiono poniżej (Tabela 8).

Słownik dwujęzyczny	
JASZCZURKA niewielkie stworzenie o wydłużonym tułowiu, pokryte łuskami, ma długi, łamliwy, odrastający ogon; uważa się je za obłudne i fałszywe	LIZARD a small creature which has a long body covered with scales and a long, breakable growing back tail; considered to be two-faced and false

Tabela 8. Propozycja definicji komponentu *jaszczurka* w polsko-angielskim słowniku frazeologizmów faunicznych

Reasumując, analiza konotacji pokazuje, że omawiane trzy nazwy, tj. polski rzeczownik *jaszczurka*, angielski wyraz *lizard* i włoskie słowo *lucertola* są jedynie ekwiwalentami pozornymi (Szerszunowicz 2009: 222). Brak znajomości omówionych wyżej różnic semantycznych i konotacyjnych może skutkować mylnymi interpretacjami zarówno konstrukcji z pogranicza frazeologii, w których nazwa ta lub jej derywat zostały użyte w znaczeniu figuratywnym, jak i stałych połączeń zawierających omawiany komponent (Szerszunowicz 2006).

Na uwagę zasługują również podobieństwa obrazów zwierząt występujące w poszczególnych kulturach. Należy jednak pamiętać, że nie wszystkie cechy przypisywane zwierzętom w danej kulturze są werbalizowane w postaci frazeologizmów. Z tego powodu nawet w przypadku podobnych obrazów mogą wystąpić różnice widoczne w zestawieniu frazeologizmów z daną nazwą, które występują w porównywanych językach. By zilustrować to zagadnienie w poniższej tabeli (Tabela 9) zaproponowano artykuł hasłowy zawierający stałe połączenia wyrazowe z nazwą *kret* i ich angielskie odpowiedniki.

KRET owadożerny mały ssak o czarnym futrze, głowie zakończonej ryjkiem, małych oczkach, żyje pod ziemią, ma słaby wzrok ślepy jak kret KRECI krecia robota mieć rano krecie oczka kreci wzrok	MOLE small black-furred mammal, with a snout, small eyes, leads a subterranean life, has weak eyesight as blind as a mole / bat MOLE’S, MOLE moling have little eyes in the morning short-sight

Tabela 9. Propozycja opisu leksykograficznego frazeologizmów z komponentem *kret* i ich angielskich odpowiedników

Powyższe zestawienie pokazuje, że nawet jeden element stereotypu, tj. słaby wzrok, może mieć różne ekwiwalenty: doprzymiotnikowe wyrażenie porównawcze ma w języku angielskim formalny odpowiednik, natomiast wyrażenie *kreci wzrok* takiego odpowiednika nie posiada.

Ponadto zauważyć można, że w niektórych przypadkach związkowi frazeologicznym zawierającym nazwę zwierzęcia w języku wyjściowym odpowiadają w języku docelowym jednowyrazowe faunizmy tożsame z komponentem animalistycznym danego związku języka wyjściowego. Stanowią one ważną grupę ekwiwalentów, ponieważ mimo braku korespondencji formalnej mają zbieżne obrazowanie (por. Dobrovol’skij 2011: 12–13). Zjawisko to ilustrują przykłady zamieszczone w poniżej tabeli (Tabela 10), w której zestawione zostały polskie jednostki frazeologiczne ze składnikiem *papuga* i ich angielskie odpowiedniki.

PAPUGA ptak o barwnym upierzeniu, niektóre gatunki mają zdolność naśladowania ludzkich głosów, żyje w lasach tropikalnych mówić jak papuga powtarzać coś jak papuga wyczytać się czegoś jak papuga PAPUZI barwy papuzie papuzi kolor papuzi strój	PARROT a colourful bird, some species of which have the ability to copy human voices, lives mostly in tropical forests speak parrot-fashion parrot sth learn sth parrot-fashion PARROT’S, PARROT high-colour parrot-green high-coloured clothes

Tabela 10. Propozycja opisu leksykograficznego frazeologizmów z komponentem *papuga* i ich angielskich odpowiedników

Polski zwrot *powtarzać coś jak papuga* ma odpowiednik *to parrot something*, a więc ekwiwalent leksykalny w postaci czasownika identycznego z rzeczownikiem *parrot* ('papuga'). Element figuratywny jest więc w obu przypadkach identyczny, różnice obserwujemy jedynie na płaszczyźnie formalnej. Warto dodać, że w języku polskim również używa się czasownika odrzeczownikowego motywowanego nazwą *papuga* – *papugować*.

Należy podkreślić, że włączenie definicji nazw zwierząt do słownika frazeologizmów faunicznych jest korzystne zarówno w przypadku opracowań jednojęzycznych, jak i dwujęzycznych. Wprowadzenie elementów wiedzy potocznej, które uzupełnić można o wybrane informacje o charakterze naukowym, pozwoli na przyswojenie wiedzy koniecznej do sprawnego posługiwania się zarówno samymi nazwami, jak i zawierającymi je stałymi połączeniami wyrazowymi. W przypadku słowników dwujęzycznych zamieszczenie definicji kognitywnej pozwoli na zapoznanie się z różnicami i podobieństwami pomiędzy ekwiwalentami w języku wyjściowym i docelowym.

7. Wnioski

Podsumowując, należy przypomnieć, że słownik frazeologizmów faunicznych stanowi opracowanie stałych połączeń wyrazowych, w których występują nazwy zwierząt – wyrazy o silnym osadzeniu kulturowym, a więc mające bogate konotacje. W przypadku słowników frazeologicznych podanie definicji kognitywnej pozwala na przekazanie użytkownikowi podstawowych informacji na temat językowego obrazu danego zwierzęcia, które są istotne z kulturowego punktu widzenia, a które nie mieszczą się w opisie danej nazwy zawartym innych opracowaniach leksykograficznych, zwłaszcza w słownikach ogólnych.

Włączenie do słownika frazeologizmów faunicznych tego typu definicji pozwoli korzystającym z niego osobom na zrozumienie motywacji wielu stałych połączeń wyrazowych, co wpłynie pozytywnie na ich przyswojenie i utrwalenie. Ponadto ułatwi mu swobodne posługiwanie się związkiem faunicznym w rozmaitych kontekstach.

W perspektywie dwujęzycznej wzbogacenie opisu leksykograficznego jednostek frazeologicznych o definicję kognitywną faunizmu-składnika stałych połączeń jest bardzo ważne, ponieważ pozwala na pokazanie zarówno zbieżności, jak i odmienności w sferze konotacji, których istnienia użytkownik słownika może sobie w ogóle nie uświadamiać. Dzięki temu przyswoi on sobie informacje dotyczące potencjału metaforycznego danej nazwy.

Zamieszczenie definicji kognitywnych nazw zwierząt w opracowaniu frazeograficznym, które zestawia stałe związki wyrazowe z komponentami animalistycznymi przyczyni się do rozwoju kompetencji językowo-kulturowych korzystającej z niego osoby – zwłaszcza kompetencji metaforycznej, która jest niezmiernie ważna w procesie komunikacji. Taki zabieg nada słownikowi hybrydyczny charakter, co sprawi, że zwiększy się nie tylko jego przydatność jako źródła wiedzy o leksykalnych i wielowyrazowych jednostkach faunicznych, ale również i atrakcyjność takiego zbioru jako swoistego kompendium wiedzy o związkach języka i kultury.

LITERATURA

- Anusiewicz, Janusz. 1990. Językowo-kulturowy obraz kota w polszczyźnie. *Etnolingwistyka*. 3: 95–138.
- Anusiewicz, Janusz. 1992. Koń – jaki jest – w języku polskim? *Prace Filologiczne*. 37: 201–212.
- Bartmiński, Jerzy. 1984. Definicja leksykograficzna a opis języka. W: *Słownictwo w opisie języka*. Polański, Kazimierz (red.). Katowice: Uniwersytet Śląski. 9–21.
- Bartmiński, Jerzy. 1988. Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji. W: *Konotacja*. Bartmiński, Jerzy (red.). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. 169–183.
- Berthemet, Elena. 2010. „Phraseological Equivalence” in digital multilingual dictionaries. W: *Phraseologie global – areal – regional. Akten der Konferenz EUROPHRAS 2008 vom 13.–16.8.2008 in Helsinki*. Korhonen, Jarmo; Mieder, Wolfgang; Piirainen, Elisabeth; Piñel, Resa (red.). Tübingen: Narr Verlag. 351–358.
- Deignan, Alice. 1995. *Collins COBUILD English Guides 7: Metaphor*. London: HarperCollins Publishers. [CCEG7]
- Chlebda, Wojciech. 2007a. Mały prywatny katalog pilnych zadań frazeologicznych. W: *Problemy Frazeologii Europejskiej*. t. VIII. Lewicki, Andrzej Maria (red. nauk.). Lublin: Norbertinum. 15–31.
- Chlebda, Wojciech. 2007b. Człowiek Niewiedzący w zoologu albo zwierzęta w polskim opisie słownikowym. W: *Bestie, żywy inwentarz i bracia mniejsi. Motywy zwierzęce w mitologiach, sztuce i życiu codziennym*. Kowalski, Piotr; Łeńska-Bąk, Katarzyna; Sztandara, Magdalena (red. nauk.). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego. 21–32.
- Berthemet, Elena. 2014. *Colidioms*. (w przygotowaniu) [CI]
- Dobrovól'skij, Dmitrij. 2011. Cross-linguistic equivalence of idioms: does it really exist? W: *Linguo-Cultural Competence and Phraseological Motivation*. Pamies, Antoni; Dobrovól'skij, Dmitrij (red.). Baltmannsweiler: Schneider Verlag. 7–24.
- Falcão Pastore, Paola Christina. 2011. *Dicionário inglês-português de expressões idiomáticas com nomes de Animais*. São José do Rio Preto: HN Editora & Publieditorial. [DIP]
- Fiedler, Sabine. 2007. *English Phraseology*. Tübingen: Narr Verlag.
- Góra, Aleksander W. 1995. Bocian w słowiańskich wyobrażeniach ludowych. *Etnolingwistyka*. 7: 33–46.
- Grochowski, Maciej. 1982. *Zarys leksykologii i leksykografii*. Toruń: Wydawnictwa Uniwersytetu M. Kopernika.
- Inny słownik języka polskiego*. 2000. Bańko, Mirosław (red.). t. I–II. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [ISJP]
- Kowalski, Piotr. 2011. Na przykład: jaszczurka. Uwagi o historii zwierząt. W: *Bajka zwierzęca w tradycji ludowej i literaturze*. Mianecki, Adrian; Wróblewska, Violetta (red.). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 13–34.

- Koziara, Stanisław. 2002. Frazeologizmy pochodzenia biblijnego z nazwami zwierząt w języku polskim. W: *Studia Linguistica*. t. I. Bednarczuk, Leszek; Mączyński, Maciej; Szymański, Tadeusz (red.). Kraków: Wydawnictwo Akademii Pedagogicznej w Krakowie. 155–164.
- Krikmann, Arvo. 2009. Proverbs on Animal Identity: Typological Memoirs. W: *Proverb Semantics. Studies in Structure, Logic and Metaphor*. Mieder, Wolfgang (red.). Burlington: The University of Vermont. 207–246.
- Lewandowski, Andrzej; Radkiewicz, Józef. 1991. *Bocian w mowie i folklorze*. Zielona Góra: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego.
- Maliszewski, Bartłomiej. 2003. Stereotypizacja i profilowanie symbolicznych nazw wybranych zwierząt w językowo-potocznym obrazie świata. *Poradnik Językowy*. 8: 22–35.
- Maliszewski, Bartłomiej. 2004. Deskryptywne konotacje zwierząt. *Poradnik Językowy*. 10: 46–58.
- Mosiółek-Kłosińska, Katarzyna. 1992. Stereotypy psa zawarte w języku polskim. *Poradnik Językowy*. 3: 23–28.
- Mosiółek, Katarzyna. 1993. Obraz kota w języku polskim (w zestawieniu z językiem francuskim). W: *Polono-Slavica Varsoviensia 12. Studia Semantyczne*. Grzegorzycowa, Renata; Zaron, Zofia (red.). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. 47–71.
- Mosiółek-Kłosińska, Katarzyna. 1994. Stereotypy samic niektórych zwierząt przekazywane przez polszczyznę i język francuski. *Poradnik Językowy*. 3: 23–28.
- Mosiółek-Kłosińska, Katarzyna. 1998. Stereotypy konia przekazywane przez język polski i francuski. W: *Język a Kultura. Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*. t. 12. Anusiewicz, Janusz; Bartmiński, Jerzy (red.). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 266–271.
- Mrhačová, Eva. 2001. Česká a polská přirování se zooapelativem jako bázovým slovem. W: *Frazeologia słowiańska. Księga pamiątkowa poświęcona prof. dr hab. H. A. Lilicz*. Bałowski, Michał; Chlebda, Wojciech (red.). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego. 363–373.
- Nesi, Hilary. 1995. A modern bestiary: A contrastive study of the figurative meanings of animal terms. *ELT Journal*. 49(3): 272–278.
- Nowakowska, Alicja. 1991. Obraz świata zwierząt we frazeologii polskiej i francuskiej. *Poradnik Językowy*. 9–10: 361–368.
- Nowakowska, Alicja. 2003. Człowiek jako zwierzę. Sfrazologizowane porównania doczasownikowe na podstawie *Słownika frazeologicznego języka polskiego*. W: *Język a Kultura. Opozycja homo – animal w języku i kulturze*. t. 15. Dąbrowska, Anna (red.). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 97–102.
- Pajdzińska, Anna. 2013. Frazeologia – szkic do naszej zbiorowej autobiografii. W: *70 lat współczesnej polszczyzny. Zjawiska, procesy, tendencje. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Mazurowi*. Dudkowska-Dunin, Anna; Małycka, Agata (red.). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. 145–164.

- Pamies, Antonio. 2007. El lenguaje de la lechuza: apuntes para un diccionario intercultural. W: *Interculturalidad y lenguaje: El significado come corolario cultural*. Luque Durán, Juan de Dios; Pamies Bertrán, Antonio (red.). Granada: Granada Lingvistica – Método. 375–404.
- Pamies-Bertrán, Antonio. 2011. Zoo-Symbolism and Metaphoric Competence. W: *Research on Phraseology in Europe and Asia: Focal Issues of Phraseological Studies*. “Intercontinental Dialogue on Phraseology”. Vol. 1. Szerszunowicz, Joanna; Nowowiejski, Bogusław; Yagi, Katsumasa; Kanzaki, Takaaki (red.). Białystok: University of Białystok Publishing House. 291–314.
- Peisert, Maria. 1991. Językowy i kulturowy obraz węża w języku polskim. *Rozprawy Komisji Językowej WTN*. XVII: 149–155.
- Peisert, Maria. 2003. *Sus domesticus* – zwierzę, którego nazwy używać nie wypada. W: *Język a Kultura. Opozycja homo – animal w języku i kulturze*. t. 15. Dąbrowska, Anna (red.). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 149–155.
- Pisarewska, Sylwia. 2002. Linguistic realisation of the category *DONKEY/OSIOŁ*. W: *Świat Słowian w języku i kulturze*. Komorowska, Ewa; Kozicka-Borysowska, Żaneta. t. III. Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Rakusan, Jaromira. 2000. Language constructs of animal and men in two cultures: Czech vs. English similes with animal in comparatum. *Multilingua. Journal of Cross-cultural and Interlanguage Communication*. 19: 265–279.
- Ribarova, Slavomira; Vidović Bolt, Ivana. 2005. Biblijski frazemi sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskom, češkom i poljskom jeziku. W: *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*. Granić, Jagoda (red.). Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistik. 643–653.
- Rodger, Liam. 2006. Beyond Butterscotch. The Place of Cultural Knowledge in the Bilingual Dictionary. W: *Proceedings XII EURALEX International Congress, September 6th-9th, 2006. Atti del XIII Congresso Internazionale di Lessicografia, Torino, Italia, 6-9 Settembre, 2006*. Corino, Elisa; Marelllo, Claudia; Onesti, Cristina. Alessandria: Edizioni dell’Orso. 567–573.
- Skuzza-Białousz, Sylwia. 2005. Status metafory potocznej w przekładzie z języka włoskiego. W: *Język trzeciego tysiąclecia III. Konteksty przekładowe*. t. 2. Piotrowska, Maria (red.). Kraków: Tertium. 261–264.
- Spagińska-Pruszk, Agnieszka. 2003. „Zwierzyniec” mądrości i głupoty ludzkiej w języku polskim, rosyjskim i chorwackim. W: *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*. Pstyga, Alicja; Szcześniak, Krystyna (red.). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. 174–180.
- Szczepankowska, Irena. 2011. *Semantyka i pragmatyka językowa*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Szerszunowicz, Joanna. 2003. Językowo-kulturowy obraz sowy w ujęciu komparatywnym. *Białostockie Archiwum Językowe*. 3: 215–225.

- Szerszunowicz, Joanna. 2004. Językowo-kulturowy obraz lisa w ujęciu komparatywnym (polski-angielski-włoski). W: *Język, kultura, nauczanie i wychowanie*. Kida, Jan (red.). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. 239–245.
- Szerszunowicz, Joanna. 2005a. Językowy obraz ryb we frazeologii polskiej i włoskiej (ujęcie komparatywne). W: *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład*. t. V. Sarnowski, Michał; Wysoczański, Włodzimierz (red.). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 361–369.
- Szerszunowicz, Joanna. 2005b. The Phraseological Potential of the Lexeme BEAR in a Contrastive Perspective. W: *Иностранные языки и литература в современном международном образовательном пространстве. Сборник научных трудов*. Корнеева, Ларисса И.; Купрна, Тамара В.; Левит, Дмитрий С. (ред.). Екатеринбург: ГОУ ВПО УГТУ – УПИ. 91–98.
- Szerszunowicz, Joanna. 2006a. Z badań nad zoonimkami w ujęciu kontrastywnym (na materiale języka polskiego i włoskiego). W: *Wokół językowej funkcji emocjonalnej. Fakty dawne i współczesne*. Wojtczuk, Krystyna; Machnicka, Violetta (red.). Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej. 279–290.
- Szerszunowicz, Joanna. 2006b. Pseudo-equivalents in English, Italian and Polish Faunal Phraseology. W: *Proceedings XII EURALEX International Congress, September 6th–9th, 2006. Atti del XIII Congresso Internazionale di Lessicografia, Torino, Italia, 6–9 Settembre, 2006*. Corino, Elisa; Marello, Claudia; Onesti, Cristina. Alessandria: Edizioni dell’Orso. 1055–1060.
- Szerszunowicz, Joanna. 2009. Pozorne ekwiwalenty jednowyrazowych metafor faunicznych w języku polskim i włoskim. *Przegląd Wschodniosłowiański*. 9: 217–237.
- Szerszunowicz, Joanna. 2011a. *Obraz człowieka w polskich, angielskich i włoskich leksykalnych i frazeologicznych jednostkach faunicznych*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Szerszunowicz, Joanna. 2011b. The cultural component in bilingual dictionaries of phraseological units. W: *ASIALEX2011 Proceedings. LEXICOGRAPHY: Theoretical and Practical Perspectives. Papers submitted to the Seventh ASIALEX Biennial International Conference Kyoto Terra, Kyoto, Japan, August 22–24, 2011*. Akasu, Kaoru; Uchida, Satoru (red.). Tokyo: The Asian Association of Lexicography. 628–637.
- Szerszunowicz, Joanna. 2011c. Linguo-cultural Analysis of European Phraseological Units in a Contrastive Perspective. W: *Phraseology, Corpus Linguistics and Lexicography. Papers from Phraseology 2009 in Japan*. Yagi, Katsumasa; Kanzaki, Takaaki; Inoue, Ai (red.). Nishinomiya: Kwansai Gakuin Press. 115–132.
- Tarary, Eliza, 2007. Kompetencja frazeologiczna uczniów szkoły podstawowej w zakresie frazeologizmów zoonimicznych. *Prace Filologiczne*. 52: 389–397.
- Vidović Bolt, Ivana. 2005. *Prinos proučavanju biblijskih frazema u poljskom i hrvatskom jeziku (ekvivalencija zoonimskih biblijskih frazema)*. W: *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład*. t. V. Sarnowski, Michał; Wysoczański, Włodzimierz (red.). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 385–394.

- Vidović Bolt, Ivana. 2007a. Metaforika zoonima u hrvatskoj frazeologiji. W: *Kulturni bestijarij*. Marjanić, Suzana; Zaradija Kiš, Antonija (red.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatska sveučilišna naklada. 403–424.
- Vidović Bolt, Ivana. 2007b. Frazeologia w chorwacko-polskich leksykograficznych badaniach kontrastywnych. Przykład opracowania nowego chorwacko-polskiego słownika frazeologicznego na wybranym materiale. W: *Literatura, kultura i język polski w kontekstach i kontaktach światowych. III Kongres Polonistyki Zagranicznej. Poznań, 8–11 czerwca 2006*. Czermińska, Małgorzata; Meller, Katarzyna; Fliciński, Piotr (red.). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. 825–836.
- Vidović Bolt, Ivana. 2011. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Vidović Bolt, Ivana; Szerszunowicz, Joanna. 2014. Językowo-kulturowy obraz osła w języku chorwackim i polskim. W: *Stalość i zmienność w językach i kulturach świata. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Ewie Komorowskiej z okazji 30-lecia pracy naukowej*. t. 1. Dziadosz, Dorota; Krzanowska, Agnieszka; Szlachta, Agnieszka (red.). Szczecin: Volumina.pl. 481–499.
- Żmigrodzki, Piotr. 2003. *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Żmigrodzki, Piotr. 2010. *Definicja leksykograficzna a opis języka – ćwierć wieku później*. Jeszcze o roli naiwnego obrazu świata w definiowaniu. W: *Etnolingwistyka a leksykografia. Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu*. Chlebda, Wojciech (red. nauk.). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego. 33–40.

SŁOWNIKI

- Bańko, Mirosław. 2007. *Słownik porównań*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [SP]
- Burkhanov, Igor. 1998. *Lexicography. A Dictionary of Basic Terms*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Mosiółek-Kłosińska, Katarzyna; Ciesielska, Anna. 2001. *W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN. [WKS]
- Mrhačová, Eva; Ponciová, Renáta. 2003. *Zvířata v české a polské frazeologii i idiomatice. Česko-polský a polsko-český slovník*. Ostrava: Tilia. [ZČPFI]
- Müldner-Nieckowski, Piotr. 2003. *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Świat Książki. [WSFJP]
- Słownik języka polskiego*. 1958–1969. Doroszewski, Witold (red.). t. I–XI. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [SJP]
- Uniwersalny słownik języka polskiego*. 2003. Dubisz, Stanisław (red.). t. I–IV. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [USJP]
- Wielki słownik polsko-angielski OXFORD-PWN*. 2004. Usiekiewicz-Linde, Jadwiga (red.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [WSPA]

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

Berthemet, Elena. 2012. Colidioms: An Online Software for Phraseography and Paremiography. W: *Proceedings of the 15th EURALEX International Congress, 7–11 August 2012, Oslo*. Vatvedt Fjeld, Ruth Eldbjørg; Torjusen, Julie Matilde (red.). Oslo: Representralen, UiO. 883–889. http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex2012/pp883-888%20Berthemet.pdf Dostęp: 10. 03. 2014.

SUMMARY

A COGNITIVE DEFINITION AS AN ELEMENT OF LEXICOGRAPHIC DESCRIPTION OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH FAUNAL CONSTITUENTS

The focal issue of the present paper is the cognitive definition viewed as an element of an entry of a phraseological dictionary. The importance of the inclusion of the definition at issue is discussed on the example of faunal phraseological units, i.e. fixed expressions containing animal terms. The units were chosen for the analysis, since idioms with such lexical items constitute a big and important group of phraseological units in Polish and other languages. Moreover, many faunal components convey not only meanings, but also connotations. The inclusion of the proposed definition enables presenting basic linguo-cultural information about a given animal. Such an approach to the key components of fixed phrases is of importance both in monolingual dictionaries, especially if the name has rich connotative potential or it is a rare one, and in bilingual ones where such a description helps the user to develop his linguo-cultural competence. The discussion will be exemplified with mono- and bilingual dictionary entries proposed for given animal names and units containing them.

Key words: *cognitive definition, phraseological units, faunal term, lexicography*

